

שיעור שנים עשר

אם למקרא ואם למסורת

רש"י (ד ע"א, דיבור ראשון) כותב, דלמ"ד דיש אם למקרא היינו שהולכים אחר הקרייה כי היא העיקר, כלומר אחר דרך הקריאה המקובלת לנו, ובמס' סוכה (ו ע"ב) ובמכות (ז ע"ב) פירש ביתר שאת, שההבדל בין אם למקרא ואם למסורת הוא שהמקרא היינו איך שנמסר לנו לקרוא את המילה ולא בהכרח כפי שהיא כתובה, ואם למסורת היינו כמו שנמסרה בכתיבתה למשה, היינו כפי שנכתבה בתורה.

הגמ' בנדרים (לו ע"ב) אומרת:

אמר רבי יצחק: מקרא סופרים, ועיטור סופרים, וקריין ולא כתיבן, וכתיבן ולא קריין - הלכה למשה מסיני.

וכ"פ השו"ע (או"ח סימן קמא ס"ח) שגם הקרי וגם הכתיב שניהם מדאורייתא לכ"ע, ואין מח' כלל האם שניהם ניתנו ונאמרו למשה בסיני או לא. אלא צריך לבאר שנקודת המח' בין שתי השיטות היא האם בכללי דרשות הפסוקים מה שקובע זה צורת הכתיבה של המילה או צורת קריאתה המקובלת.

מענה, כאשר אנו מנסים לברר מה שורש מחלוקתם, לכאורה הסברא האומרת 'יש אם למקרא' מתקבלת על הדעת טפי, שהרי כל צורת קריאת התורה שניתנה למשה בסיני היא בעצם פרשנות לתורה, היינו שבורא עולם אמר למשה שצריך לקרוא את התורה כך כי זה הפירוש הנכון למילה, וא"כ כיצד יעלה על הדעת לומר שנפרש את הפסוק רק על פי מה שנכתב בו ולא על פי מה שקיבלנו במסורת לקרוא¹?

קושיא זו מתעצמת לאור הגמ' במכות המדברת על הפס' 'ונשל הברזל מן העץ' ואומרת שאם דורשים אם למקרא היינו ונשל בקמץ תחת הנ' שמשמעותה שהברזל עף מקתו ופגע באדם, ואם מדברים על המסורת אז קוראים ונישל בחירק תחת הנ' ומשמעותו היא שהברזל מנשל ומוריד כפיס עץ העף ופוגע באדם, כך פירש רש"י.

¹ וכעין מלעיל ומלרע המשנה משמעות [והנה רחל בתו באה עם הצאן - מלעיל לשון עבר מלרע לשון הוה], וניקוד המשנה משמעות של הפס' [עגלות צב - ג' בקמץ לשון עגלה שרוכבים בה, ג' בשוא לשון עגלה שחורשים אתה], כך גם קרי וכתוב משנה משמעות וא"כ ודאי שנלך אחר מסורת הקריאה לכאורה ומה ההגיון לומר ההיפך.

ודבר תימה הוא - הלא בתורה לא כת' ונישל ב' ומה"ת לדרוש ונישל בחרק תחת הנ'?

רש"י חש בקושיא זו וכתב (שם ד"ה יש):

כשאתה קורא ונשל אתה מוסיף הברה של אל"ף או של ה"א בין נו"ן לשי"ן.

היינו שלרש"י יש כאן רמז בתורה לדרוש מסורת נגד המקרא מכך שלא כת' את האות א' בין הנ' לש', שכך היה ראוי לכתוב. אמנם הריטב"א (שם ד"ה רבי) לא מקבל את פירוש רש"י, דלא מצינו בשום מקום שמוסיפים א' או ה' כשקוראים בקמץ מילה, ולכן פירש:

לכן הנכון דודאי אפילו לפי המקרא אין מקום להיות א' או ה"א בינתים ומדרש מסורה אינו אלא שניתן מקום לאדם לומר בין בקמץ בין ונשל בחיריק כמו ונפץ את עולליך ונקף סבכי היער וכיוצא בהם, וכיון דאיכא למידרש ונשל בחיריק דרשינן ליה מהכרעת הכתוב שלא נאמר ונשל הברזל מעצו דעלה סמכינן נמי השתא אלא דההיא לאו הכרחה הוא לחודיה אלא שעושה הכרע [ד]במסורת לימד ונשל הברזל בחיריק

הריטב"א יוצא מנקודת הנחה שיש שתי אפשרויות העומדות בפנינו; או לדרוש ונשל בקמץ או ונישל בחיריק, כמו שמצינו בכמה מקומות שכת' בכתוב חסר, ולכן כיון ששקולים שני אופנים אלו בא רבי ומכריע ע"פ הכרע הכתוב, היינו שמכך שנאמר 'מן העץ' ולא 'מעצו' למד רבי שקוראים ונישל בחיריק, כי זה יותר מסתבר בפשט הפסוק בשלמותו.

ודבריו מוסיפים תמיהה על תמיהתנו: הלא משה רבינו ע"ה מסר לנו לקרוא 'ונשל' בקמץ ולפרש את הפס' ע"פ קריאת המילה בצורה כזו, היינו שהברזל ננשל מן העץ שלו. א"כ כיצד יבוא רבי ויעקור מהמסורת שמקובלת לנו ממה שאמר שנדרוש את המילה לפי הקשרה ולא לפי קריאתה?

הר"ן (סנהדרין ד ע"ב ד"ה והרי) אומר לאור מסקנת סוגיתנו, דלכ"ע יש אם למקרא שהרי לא לחינם אנו קוראים את המילה כך. אלא דלמ"ד יש אם למסורת היינו שדורשים גם את המסורת של הכתיבה בנוסף, ומ"ד הסובר יש אם למקרא אומר שלא משגיחים במסורת כלל.

נראה, שמה שהכריח את הר"ן לבאר כך הוא ההגיון הפשוט שא"א להתעלם מהמקרא המקובל לנו לכ"ע, ולכן ביאר את המח' רק אם מוסיפים את המסורת או לא.

אלא שא"כ שואל הר"ן - למ"ד יש אם למסורת כיצד הוא יכול לדרוש נגד המקרא במקום שבו מקרא ומסורת מכחישים זה את זה (כגון ההיא דמכות לעיל)?

ומיישב, שכל מה שאותו מ"ד סובר שיש אם למסורת הכתיבה היינו רק היכן שאין מח' מפורסמת ומשמעותית בין הקרי והכתיב, היינו שהתורה לא באה לדבר על עצם הדין אלא אגב אורחא אנו רוצים ללמוד מצורת הכתיבה דין נוסף, כגון סוכת קרנת וכדו' שלומדים משם למספר הדפנות והמתנות, אבל במקום שהקרי מכחיש את הכתיב ודאי שא"א להתעלם מהקרי לכ"ע, כגון שבעים ושבעים, שא"א לומר לאף מ"ד שנדרוש שבעים יום ולא שבעים, שהרי לא קוראים כך².

ברם, תוס' דידן (ד ע"א ד"ה כולהו) אמרו ההיפך הגמור; רק היכן שהמקרא והמסורת מכחישים זא"ז נחלקו, אבל אם לא מכחישים לכ"ע דורשים גם וגם, ע"ש. ודבריהם באמת צריכים ביאור - כיצד יעלה על הדעת שיבוא תנא וידרוש כפי המסורת נגד הקריאה וכדמקשינן לעיל.

וכן רש"י בקידושין (יה ע"ב ד"ה יש אם בתרייתא) כותב שכל מה שר"ש דורש גם מקרא ומסורת היינו היכן שאפשר לדרוש את שניהם ואינם סותרים זא"ז, אבל היכן שהם סותרים זא"ז הוא דורש רק מסורת, וגם לדבריו יש להקשות כנ"ל - כיצד זה נניח את מסורת הקריאה עבור הכתיבה?

***

הרמב"ם (בהקדמתו לפיה"מ) מייסד יסוד, שכל דבר שיש לו רמז במקרא אינו בכלל הלכה למשה מסיני [כגון דברים הנלמדים ברמז של הכתוב או בגז"ש וכדו' מהדרכים המקובלות], ורק דבר שלא נרמז כלל במקרא הרי הוא בכלל הלכה למשה מסיני.

הגמ' בנזיר (נו ע"א) אומרת, שדבר שהוא הלכה למשה מסיני [כגון עצם כשעורה שבזה עוסקת שם הגמ'] א"א ללמוד ממנו לדברים אחרים אפילו בק"ו או בשאר כללי דרשת התורה המקובלים, כי ההלכה באה רק לעצמה ולא לשאר דברים, וכן נאמר במס' פסחים (פא ע"ב).

ובשבת (קלב ע"א) אומר רש"י דברים ברורים:

² ומ"מ דבריו לא מיישבים את הסוגיא במכות ששם הקרי והכתיב מכחישים זה את זה ואעפ"כ חלקו האם יש אם למסורת או למקרא, וצ"ע.

...ואמר ליה ר' אלעזר: עקיבא, עצם כשעורה הלכה למשה מסיני שיהא נזיר מגלח עליה, ורביעית דם אתה בא ללמוד ממנה בקל וחומר - ואין דנין קל וחומר מהלכה, דלא ניתנה תורה שבעל פה לידרש בשלש עשרה מדות.

היינו, שכל שלש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהם שייכות רק בתורה שבכתב, כלומר צריכות מידות אלו שיהא להם רמז בכתוב. אבל דברים שנאמרו בגדר תורה שבעל פה ולא רמוזים בתורה א"א ללמוד כלל לדברים אחרים, כי אין לך בו אלא חידושו ותו לא.

יש מספר סוגיות העוסקות ב'קרי וכתבי' שבתורה:

הגמ' במגילה (כה ע"ב) מביאה כמה מילים שאע"פ שכתובות בצורה מסויימת הן נקראות אחרת לחלוטין [כגון ישכבנה, טחורים בפרשת כי תבוא].

בגמ' בנדרים (לז ע"ב) ג"כ מביאה שיש מילים שקוראים אותן אע"פ שאינן כתובות בתורה.

הגמ' בחולין (סה ע"א) ומגילה (ג ע"ב) מביאות דוגמאות למילים שנכתבות בצורה המשתמעת לשני פנים ודורשים את שניהם.

נראה לומר, שבכל הדוגמאות הללו צריך לומר שצורת הקריאה שאנו קוראים בסוף היא לא נחשבת תורה שבכתב, אלא היא כעין הלכה למשה מסיני שנחשבת תורה שבעל פה, כי סו"ס בתורה כתוב אחרת ממה שקוראים, ומה שכתוב זה התורה שבכתב, אלא יש תיקון סופרים (כלשון רש"י על התורה בפרשת כי תבוא) שניתן למשה לקרוא לא כפי הכתב.

כך נבאר גם את הגמ' בקידושין (עא ע"א) העוסקת בענין קריאת שם הוי"ה ב"ה שלא נקרא ככתיבתו; ודאי שהתורה שבכתב נכתב בה שם הוי"ה ב"ה ממש, ומה שאנו קוראים בשם אדנות אין זה תורה שבכתב אלא זה תורה שבעל פה שכך ניתנה למשה מסיני לקוראה.

נפק"מ להלכה נמצא מדברי הפרי מגדים (או"ח קמא ס"ק ט וכן קמ"ג ס"ק ב) האומר שאם נפלה שעה על המילה 'עפלים' בקלות דכי תבוא, אין צריך להוציא ס"ת אחר. אע"ג שאם היה כן במילה אחרת היה צריך להוציא ספר אחר, כיון שבמילה אחרת צריך לקרוא מתוך הספר ומילה זו אינה נקראת מתוך הספר שהרי קוראים 'טחורים', ולכן

א"צ להוציא ספר אחר³. הוא אשר אמרנו - קריאת המילה לפי הקרי בכגון דא הינה בגדר תורה שבעל פה ולא תורה שבכתב.

אחרי הודיענו א-להים את כל זאת, יש לדון האם כאשר יש קרי וכתוב בתורה כגון 'קרנת' וקרינת קרנות, האם הקריאה שאנו קוראים היא התורה שבכתב כי אנו סו"ס קוראים את המילה שכתובה בספר, ולא כמו מילים שמוסיפים או משנים, או שנאמר שגם בכה"ג הוי הקריאה תורה שבעל פה כהלכה למשה מסיני כי התורה שבכתב היא הכתיבה - 'קרנת'.

וממילא, אם נאמר שהקריאה היא תורה שבעל פה ולא תורה שבכתב, הלא אין דורשים תורה שבע"פ בשלש עשרה מידות כדאמרינן לעיל ברמב"ם, ולכן ודאי שנאמר יש אם למסורת, היינו שבכדי לדרוש דרשות מהכתוב נצטרך ללכת אחר המסורת של הכתיבה, וכך סבר מ"ד יש אם למסורת.

ומ"ד הסובר שיש אם למקרא סובר שהקריאה עצמה היא התורה שבכתב, היינו שנמסר לנו לקרוא כך את המילה הכתובה, ולכן א"א לדרוש כמסורת הכתיבה נגד הקריאה. וזו נקודת המח' בין אם למקרא ואם למסורת.

ממילא יתורצו בזה כל קושיותינו הנ"ל - דאין כל קושי לומר שדורשים אם למסורת נגד הקריאה המקובלת. כי הקריאה היא תורה שבע"פ ואינה באה לדרשה, והכתיבה היא באה לדרשה.

³ אגב, לענין שם הוי"ה ב"ה שנתכסה בשעוה כן צריך להוציא ספר אחר, כי שם הדין לראות שם הוי"ה ולקרוא באדנות, ולא כמו בדוג' הנ"ל.